

Іван Красовський,
Дмитро Солинко

Бібліотека Лемківщини 1

ХЛПО МИ, ЛЕМКИ...

Популярний нарис

Львів
Редакційно-видавничий
відділ обласного управління
по пресі
1991

Автори цієї розвідки, використавши цікавий історичний матеріал, аргументовано спростовують теорії окремих польських вчених щодо походження лемків, переконливо доводять, що лемки — споконвічна частина українського народу, розповідають про той шлях, яким йшли лемки з часів Київської Русі до наших днів. Сподіваємося, що ця книжка зацікавить не тільки вихідців з Лемківщини, але й широке коло читачів.

Авторы этого исследования, использовав интересный исторический материал, аргументированно опровергают теории отдельных польских ученых относительно происхождения лемков, убедительно доказывают, что лемки — исконная часть украинского народа, рассказывают о том пути, по которому шли лемки со времен Киевской Руси до наших дней. Надеемся, что эта книжка заинтересует не только выходцев из Лемковщины, но и широкий круг читателей.

Редактор А. М. Монтасевич
Видання випущено за кошти авторів.

Спонсор видання —
Львівська фабрика
картонажних виробів

К 0503020900
91 — Без оголошення

ISBN 5-7707-0154-4

© Красовський Іван,
Солинка Дмитро

Від авторів

Бурхливі події, які відбуваються в Східній Європі, Радянському Союзі, зокрема на Україні, породили нову хвилю відродження демократії та приспаної національної свідомості як цілих народів, так і окремих національних груп і об'єднань. Процес цей торкнувся й колишніх мешканців західних Карпат — лемків, розсіяних по планеті.

В силу історичної ситуації етнографічна територія розселення лемків також після другої світової війни залишалася поділеною між трьома державами. Галицька частина Лемківщини відійшла до Польщі. Це гірська смуга південно-східної Польщі від рік Солинка і Сяну на сході до Попраду з Дунайцем на заході. Південна частина Лемківщини відійшла до складу Словаччини. Це гірська смуга від кордону з Україною до ріки Попраду. Частина південної Лемківщини входить до складу Закарпатської області. Це «трикутник» від с. Ужок (на півночі) і м. Ужгорода (на півдні) до ріки Боржави на сході. Обіймає райони Великоберезнянський та Перечинський і частково Свалявський, Іршавський, Мукачівський та Ужгородський.

Ще в середині XVIII ст. численні лемківські родини з Пряшівщини та галицької частини Лемківщини подалися шукати кращої долі в Югославію. Об'єднані в різні «русинські» осередки, вони продовжували розвивати свої давні традиції. Від 1990 р. вихідці з Лемківщини належать до єдиної організації Союзу русинів і українців Югославії.

У другій половині XIX ст. Лемківщину захопила хвиля масової еміграції в США, Канаду. Там лемки об'єдналися спочатку в загальноукраїнських організаціях, а згодом створили власні, локальні. Однією з перших лемківських організацій став «Лемко-Союз» (1929 р.). Організація ця проголосила лемків «карпаторосами» («карпатороси», «угророси», «словакороси» —

назви, створені штучно у другій половині XIX ст.). Консервативно-сепаратична політика «Лемко-Союзу» спричинилася до його занепаду в 80-х рр. У США діють Світова Федерація Лемків, Організація Охорони Лемківщини (1936 р.), а в Канаді — Об'єднання Лемків Канади. Всі вони мають українську орієнтацію.

Особливо трагічною була доля лемків західної Галичини (Польщі) у післявоєнний період. Давніший і пізніший уряди Польщі не були зацікавлені у культурному й національному розвитку польських національних меншостей. Якщо до того часу нічого не вдалося вдіяти з «пертими русинами», то сталінський досвід переселення народів та їх знищення допоміг польській націоналістичній верхівці розправитися з іноземними сусідами, незважаючи на те, що лемки завжди ставилися до поляків з почуттям поваги і дружби.

У 1944—1946 рр. більша частина лемків (понад 200 тис.) була виселена з Польщі на Україну. Ще важча доля спіткала тих лемків, які залишилися в рідному краї (їх налічувалося тоді біля 140 тис.). Навесні 1947 р. польський уряд розпочав так звану акцію «Вісла». За допомогою армії та поліції лемків було насильно вигнано з рідних осель. З метою швидкої асиміляції їх розсіяли малими групами на західних і північних землях Польщі.

Сподівання польських властей на знищення лемків не справдилися. У 1956 р. вони зосередилися навколо Українського суспільно-культурного товариства (УСКТ). Але польські урядові кола не були зацікавлені в єднанні лемків з українським населенням Польщі. Довголітнє залякування, обмежені права УСКТ у виконанні хоч би найскромніших законних вимог остаточно відштовхнули частину лемків від УСКТ і українських проблем. Щоб поглибити цей процес у Польщі почала популяризуватися назва лемків «карпатороси», з'явилися пропозиції прийняти її за національно-етнографічну назву. Окремі польські публіцисти намагалися переконати лемків: «Ви не українці, не русини, ви — лемки». Як не дивно, але ця помилкова ідея знайшла сприятливий ґрунт. У 1989 р. у Лігницьі створено Товариство лемків. Його керівники визнають лише назву «лемки». Об'єднання Лемків Польщі, створене у 1990 р., дозволяє називатися лемкам так, як вони самі собі бажають, але радить добитися єдності і спільно працювати на ниві розвитку регіональної культури.

У Словаччині більшість лемків називає себе русинами; але не ізолюється від українського народу. Є ще частина, яка вважає себе окремою «нацією русинів». Незначна частина лемків оголосила себе словаками.

На Україні проживає близько половини всіх лемків. Це переселенці з Польщі, а також постійні, давні мешканці кількох районів Закарпатської області. В основному всі лемки є свідомі того, що вони — частина українського народу, і лише поодинокі особи на Закарпатті і в еміграції підтримують ідею «карпаторуського» народу.

Оскільки окремі етнографічні особливості лемків поступово нівелюються й зникають (мова, традиційний одяг, народне будівництво, форми господарювання, народні промисли), виникла необхідність спільними зусиллями поживити науково-дослідну та культурну працю над побуту і культурою лемків.

Невідкладна потреба об'єднання всіх лемків шляхом спрямування зусиль у єдиний потік заходів для відтворення їх історії, вивчення і розвитку самотніх культурних традицій, необхідність покінути з беззмістовними суперечками та всім урешті-решт усвідомити, чийх батьків ми діти, спонукали нас опрацювати цю книжечку і в міру можливостей відповісти на питання:

ХТО Ж МИ, ЛЕМКИ?

Щоб з самого початку дати об'єктивну орієнтацію читачеві, ми вирішили подати цитування з найбільш надійного та всесторонньо опрацьованого джерела — різних енциклопедій. Що ж вони про нас говорять?

Почнемо з польських. У «Великій загальній енциклопедії» (т. 43—44, Варшава, 1910, стор. 190) читаємо: «Лемки, або, як самі себе називають, Руснаки — відгалуження русинських горян (гуралів), так названі у зв'язку з вживанням частки «лем» у значенні «тільки». Проживають на північних схилах Карпат. Їх села простягаються від Попраду на схід через повіти Новосанцівський, Грибівський, Горлицький, Ясельський і Короснянський і займають смугу краю від угорського кордону на північ шириною 20—30 км і довжиною біля 100 км ...».

«Ілюстрована Енциклопедія» (Пиаскі, Еверта, Міхальського, т. 3, 1927 р.) твердить: «Лемкове, лемки — група руських горян, які заселяють північні схили Карпат від Попраду до Іваньча і Риманова. Всіх біля 100 000 осіб. Назва походить від вживаного ними слова «лем» або «лем» — «лише», «тільки»...»

Подібно трактує цю проблему «Енциклопедія Загальна», видана у 1934 р. у Варшаві: «Лемки — горяни (гуралі) русинські, що проживають на т. зв. Лемківщині у Західній Малопольщі на північних схилах Західного і Середнього Бескиду. На заході їх села переходять трохи за Попрад, на півночі підходять під Грибів, Горлиці і Ясло, на сході досягають Дукельського перевалу...» (т. 6, стор. 666—667).

«Лемки — одна з галузей руських горян у Карпатах, на схід від Попраду до Дукельського перевалу» — твердить «Ілюстрована Енциклопедія Загальна», видана в 1937 р. у Варшаві.

«Велика Енциклопедія Сучасна» (Державне наукове видавництво, Варшава, 1965 р., т. 6, стор. 697) констатує, що «Лемкове-лемки, власна назва руснаки. (Етнографічна назва — І. К. і Д. С.) вживається в літературі з кінця ХІХ ст. Це назва руської народності, яка проживала до 1945 р. в Низькому Бескиді, від Дуклянського перевалу до Попраду».

І, нарешті, «Енциклопедія Загальна (повшехна)» (т. 2, Варшава, 1974 р.) теж стверджує, що «Лемкове, власна назва руснаки — народність руська, що до 1945 р. проживала в Низькому Бескиді. У зв'язку з діяльністю УПА на згаданому терені, після 1945 р. переселена до Броцлавського, Щецінського, Ольштинського і Кошалінського воєводств».

Наводимо відповідні гасла двох чехо-словацьких енциклопедичних видань. «Енциклопедичний ілюстрований словник», т. 2 (Чехословацька АН, 1981) вважає, що «Лемки (Лемкове) — етнографічна група укр. народу в Карпатах між ріками Сян і Попрад і на захід від р. Уж». «Мала Чехословацька енциклопедія» (т. 3, 1986 р.) подає аналогічне визначення: «Лемки (Лемкове) — етнографічна група українців у Карпатах між ріками Сян і Попрад і на захід від ріки Уж...» (стор. 762).

Визначення українських енциклопедичних видань майже однакові, наприклад, «Словарь української мови» Б. Грінченка (т. 2, Київ, 1908 р.) пояснює: «Лемак — назва малороса, який проживає у Венгрії, в долинах за Бескидами»; «Лемачка — малороска із Венгрії, жителька долин за Бескидами». (Ці пояснення стосуються лише закарпатських лемків-лемаків). «Лемко — галицький малорос, житель Лемківщини» (стор. 354—355).

«Українська Радянська Енциклопедія» (УРЕ, т. 8, Київ, 1962): «Лемки — етнографічна група українців, які здавна жили по обох схилах Східних Бескидів (у Карпатах між річками Сяном і Попрадом на захід від Ужу)...».

Такі ж визначення знаходимо в «Радянській Енциклопедії Історії України» (т. 2, Київ, 1970), «Словнику української мови» (т. 4, Київ, 1973) в «Українському Радянському Енциклопедичному Словнику» (т. 2, Київ, 1987) та інших.

Прочитуємо ще два авторитетні енциклопедичні російські видання, а саме:

«Большая Энциклопедия» (т. 12, С-Петербург, 1903): «Лемки ... русинське населення в Західних Бескидах (Карпатах), уніати. Мова їхня є поєднанням русинської мови з польськими і словацькими словами».

«Малая Советская Энциклопедия» (т. 6, Москва, 1937): «Лемки — одне з карпатських відгалужень українського народу. Чисельність — 250 тис. Проживають на Західній Україні (Польща), в Карпатах, по обох схилах Карпатського Хребта і у Закарпатській Україні...».

Те, що лемки (Lemken) — мешканці західних Карпат і належать до українського народу, говорить «Дер гроссе Брокгауз», (Мюнхен, 1955 р.).

Такі ж висновки інших видань і цитувати їх надалі немає потреби. Не будемо звинувачувати авторів окремих заміток у незнанні точних етнографічних меж розселення лемків та їх кількісного складу. Головне інше: всі енциклопедії стверджують, що лемки — частка українського народу. І лише польські видання до цього часу без симпатії ставляться до назви «українці» і вживають стару назву «русини». Зрештою, це аж ніяк не змінює справи.

Здається, все зрозуміло. Але чому вживаються інші національні назви для означення лемків, як з боку сусідів, так і в середовищі самих лемків?

Щоб з'ясувати це питання, звернемося до історії, здійснивши короткий екскурс у минуле.

При написанні цієї книжки ми використали архівні матеріали, історичні та літературні друковані джерела, періодичні видання і власні дослідження та спостереження.

Автори

Львів, жовтень, 1990

Слов'янська колонізація Карпат. Білі хорвати

Серед найбільших народів світу почесне місце, без сумніву, займають слов'яни. Вони, у свою чергу, поділяються на три великі групи: східні слов'яни — українці, росіяни, білоруси; західні слов'яни — поляки, чехи, словаки; південні слов'яни — серби, хорвати, словенці, болгары. Подібність мови слов'ян усіх трьох груп, їх культури, побуту свідчать про те, що в давнину предки всіх теперішніх слов'ян належали до єдиної слов'янської родини.

Існують різні думки з приводу давньої історії слов'ян. За однією з теорій слов'яни у давнину проживали в Азії і звідтам мігрували у Південну Європу і над Дунай. За іншою теорією правітчиною слов'ян були Карпати до ріки Дунай. Звідти вони розселилися на південь, північ і на схід. Цю теорію до певної міри підтверджує той факт, що у піснях усіх слов'ян любовно оспівується ріка Дунай. Особливо часто зустрічаємо цю назву в українських, зокрема лемківських піснях.

Античні автори I—II ст. н. е. Пліній Старший, Тацит, Птоломей згадували племена венедів, які заселяли територію від Балтійського моря до Карпат і від Одри до Дніпра. Не виключено, що під цією назвою виступають давні слов'яни. Населення займалося землеробством, тваринництвом, мисливством, рибальством. Високого рівня досягли в них видобування та обробка металу, гончарство. Була розвинута торгівля. У слов'ян існувала військова організація.

Візантійські автори VI—VII ст. називали слов'ян «антими», стверджуючи, що вони населяли територію лісостепу Східної Європи. Анти створили міцне військово-об'єднання. Основними їхніми заняттями були землеробство, тваринництво, промисли, торгівля. Високого рівня досягло ужиткове мистецтво. На думку ві-

зантійців під кінець VI ст. анти мігрували на Балканський півострів, зайнявши територію теперішньої Болгарії та Югославії. Ті ж автори вживали щодо слов'ян також назву «склавіни», але їхні поселення відносили далі на захід. Згідно з твердженнями візантійських авторів склавіни жили на території теперішньої Польщі, крім Карпат, і теперішньої Словаччини. Утворили міжплеменне об'єднання державного типу. У другій половині VI ст. потрапили під владу аварів — тюркськомовних племен, які згодом були розгромлені франками і уграми.

Історик VI ст. Йордан вважав, що антами і склавінами називали себе венеди. Але разом з тим трактував венедів, антів і склавів як три окремі групи давньослов'янських племен.

Найбільш правдоподібно, що поділ слов'ян на групи у ті часи був умовним. Вони ще не різнилися ні мовою, ні звичаями, ні релігією. Дослідники розмежували їх у залежності від географічного місця поселення. Наприклад, тих, що жили в лісистих місцях, звали древліанами, на просторах полях — полянами, над рікою Бугом — бужанами. Тих, що осіли на горбах, у горах, названо горбатами, горватами, хорватами.

У VII ст. на території середніх і західних Карпат проживало слов'янське плем'я білих хорватів. Назва «білі» на той час означала «західні». Кольорами: білий — захід, чорний — північ, червоний — південь давні народи визначали сторони світу. Назва «хорвати» (горвати) означала, що саме ця група слов'ян поселилася у горах. Про білих хорватів згадує давньоруський літописець Нестор у своїй «Повести временных лет». Білі хорвати своєю мовою, культурою, релігією не відрізнялися від слов'янських племен Наддніпров'я і, як і інші східні сусіди (так вважав угорський літописець Анонім), вони самі себе уже на початку IX ст. називали «русами», «руси-нами». Більша частина білих хорватів емігрувала на південь і оселилася на території теперішньої Хорватії.

У зв'язку з географічними, економічними умовами слов'янські групи поступово почали об'єднуватися в більш чіткі формування. Ті слов'яни, які подалися на південь (сучасна Болгарія, Югославія) створили об'єднання південних слов'ян. Слов'янські племена, які заселили простори на північ і на захід від Карпат, дали початок західним слов'янам. Східні слов'яни зайняли степові простори Придніпров'я, басейни рік Буг, Прип'ять,

Дністер, а також Карпати. Отже, так звані білі хорвати (руси, русини) з самого початку належали до східнослов'янської групи слов'янських племен.

Основним заняттям усіх слов'ян було землеробство і тваринництво. Візантійський автор Прокопій, описуючи побут слов'ян, їх суспільний лад, вірування, відзначив, що це люди вельми хоробрі і волелюбиві і що їх «ніяким чином не можна схилити до рабства або поневолення».

Із повідомлень Прокопія Кесарівського довідуємося, що у слов'ян у дохристиянські часи найпопулярнішим був бог блискавки і грому. Таким давньоруським божеством вважався Перун, на честь якого до середини XX ст. на Україні і, зокрема, на Лемківщині, у ніч на Івана Купала (з 6-го на 7-е липня за н. ст.) палили вогнища — собітки. Не виключена можливість, що давнє лемківське село Перунка отримало назву саме від Перуна, ідол якого міг стояти на місці пізнішого християнського храму. Поклонялися слов'яни також різним духам і явищам природи, лісовикам, русалкам.

Найбільш раннім державним утворенням у південних слов'ян було Болгарське царство (VII ст.). У західних слов'ян існувала ранньофеодальна держава Само (у неї входили сьогоденні словаки, морави, чехи, словенці, лужицькі серби), пізніше Великоморавська держава, до якої деякий час входила також частина території теперішньої Лемківщини. На півночі утворилася Польська держава. Східнослов'янські племена об'єдналися в єдиний державний союз — Київську Русь, до складу якої увійшли також русини західних Карпат (так звані білі хорвати).

Карпати в складі Київської Русі, Галицького і Галицько-Волинського князівств

Русини Карпат (назва очевидно походить від індоєвропейського «роса» — вода, у сучасній українській мові «роса» — краплини води, або від назви ріки Рось на Лемківщині) і русини Придніпров'я перебували в постійних контактах. Як свідчать поодинокі джерела, мешканці карпатських гір нерідко перебиралися на Схід і вступали

дружини київських князів. Карпатські русини славилися як відважні воїни у війську князя Олега, брали участь у поході київського князя на Царгород.

Тісні взаємозв'язки мешканців західних Карпат з Київською Руссю спричинилися до того, що в 992 р. київський князь Володимир приєднав білих хорватів до Київської Русі. Єдність релігій (у західних Карпатах християнську релігію поширили брати Кирило і Мефодій, ще до хрещення Русі у 988 р.), звичаїв, мови сприяли як економічному зміцненню західних околиць Русі, так і повсюдному прийняттю єдиної народної назви «русини», «руські» аж до Попраду з Дунайцем.

На Прикарпатті виникли і розвивалися школи — дяківки, осередки іконопису, переписування церковних книг. Піднявся освітній рівень мешканців Карпат, їх культура, мистецтво.

У другій половині XI ст. на ріці Сян розпочалося будівництво оборонної фортеці на заході Русі — міста Сянока, яке стало важливим адміністративним і торговим осередком. З Київської Русі прибули майстри-будівельники, котрі закладали в околиці Сянока нові оселі на руському праві. Польський дослідник Адам Фастнахт у книзі «Осадніцтво землі Саноцкей» (Вроцлав, 1962) ствердив, що вже на початку будівельних робіт на цій землі були численні руські оселі, такі як Терепча, Межибрід, Дубрівка Руська, Заболотці, Улич (пізніше Улюч), Лодина, Гломча, Тирява Сільна, Вільхівці, Сторожі Великі, Сторожі Малі, Костарівці, Половці, Чертеж, Прусик та інші. Вони існували на руському праві.

Руські села були й далі на захід — у долині Вислоки, вздовж Яселки. Серед найдавніших поселень у цих краях, заснованих на руському праві — Босько і Дошно. Руське населення було здавна корінним і на західних околицях теперішньої Лемківщини. Відомості про існування руських сіл на Пряшівщині походять з джерел XI—XII ст. Про високу густоту населення русинів аж поза Попрадом, Дунайцем свідчить їх міграція. Наприклад, у 1270 р. сини Марка Маріаші привели з гір за польською Щавницею — «з Явірок, Шляхтової, Білої та Чорної води русинів, яких поселено в селах Тепличка, Завадка та Порац» (М. Попович, Село Порац — «Нове життя», Пряшів, 20, 15 травня 1987). Межа руських поселень, за деякими даними, сягала Кракова і Ряшева на півночі.

На полонині біля с. Ребетів.

У 1241 р. татаро-монгольська орда напала на Київську Русь. Втікачі з Русі знаходили сховок у карпатських горах і лісах, де можна було безпечніше пережити лихоліття. Є підстави гадати, що саме татаро-монгольська навала, яка досягла Карпат відтіснила на південь частину білих хорватів, котрі поселилися на території теперішньої Югославії (Сербо-Хорватія).

Процес формування української народності охопив як Наддніпрянщину, так і Галичину з Карпатами. Але зв'язку з тим, що західноукраїнські землі на довгий час були політично відірвані від східної України, а також внаслідок діяльності політичних угруповань, що виступали проти нової народної і національної назви «Україна», поширення цієї назви на західних околицях Русі було загальмоване. Назва «Україна» (її вперше згадує Київський літопис під 1187 р.) початково закріплюється в піснях і думах, а починаючи з XVI ст. вживається в офіційних документах та літературі. Давня назва «руський», «русин» подекуди на західноукраїнських землях збереглася дотепер (в Закарпатській області, Польщі, ЧСФР, Югославії, на еміграції). Вона рівнозначна сучасній і є свідченням спільного минулого українського народу. Назву «Русь-Україна» вживав історик М. Грушевський.

Вид на с. Куту

Слов'янські мови вчені-мовознавці поділяють на підгрупи: східну (українська, російська, білоруська), західну (польська, чеська, словацька й серболужицька), південну (болгарська, сербохорватська, македонська й словенська). Мови цих груп близькі за словниковим складом та граматичною будовою. Лемківські говірки, що зберегли ряд давньоруських архаїзмів, відносяться до діалектів української мови. Це переконливо довели відомий літератор і мовознавець Я. Головацький («О язиці лемківських лемків», 1849), І. Верхратський («Про говір галицьких лемків», 1902), вчені В. Гнатюк, Ф. Колесса, польські та чехо-словацькі дослідники, сучасні українські мовознавці.

**Захоплення північних схилів
західних Карпат Польщею,
південних — Угорщиною.
Польсько-німецька колонізація
Прикарпаття.
Панщизняні відносини
і волоське право**

У середині XIV ст. Волинь і Галичина, в тому числі землі теперішньої північної Лемківщини, захоплені Польщею. Південні схили західних Карпат ще раніше загартбали Угорщиною. Польські королі і шляхта, угорські державні власті започаткували нову, довготривку політику, спрямовану на повну асиміляцію українського населення його економічне поневолення. З цього приводу польський письменник Ф. А. Осендовський у книжці «Карпати Подкарпаце» (Познань, 1930) писав: «У 1340 році Казимир (польський король — І. К., Д. С.) приєднав галицькі землі і Карпати до Польщі. Колонізував Прикарпатський край при допомозі рицарів — поляків, німців, чехів, крок за кроком колонізуючи чужоземців (мається на увазі українців — І. К., Д. С.)...» Переводячи міста на німецьке (магдебурзьке) право, польські власті заборонили в містечках Прикарпаття (Сяноці, Яслиська, Бічу, Мушині та ін. ...) поселятися русинам. Села також масово переводились з руського на німецьке право. Для остаточного підкорення захоплених земель королі роздали більшу їх частину польській шляхті і римо-католицькому духовенству. Почалася масова німецько-польська колонізація Прикарпаття. Колоністи поселялись у горах неохоче, натомість вони силою зайняли кращі низинні землі на Сяніччині і Новосанчівщині, відтисняючи корінне населення у гори.

Так поступово змінилися етнічні межі поселення русинів на півночі. Поступово німці ополячилися, а як пам'ять про них збереглися німецькі назви окремих місцевостей (Горлиці — Hörlitz, Шимбарк — Schön Berg, Рихвальд — Reich Wald, Заршин — Sehr schön та ін.) і німецькі прізвища серед польського населення.

Північна частина Лемківщини — Динівщина — у кінці XVI ст. була заселена, в основному, українцями

Лемківська хага з с. Команчі пов. Сянік.

Лемки. Гравюра Г. Гофмана, середина XIX ст.

невеликою домішкою польського і німецького елементу. Руський характер краю викликав незадоволення польської шляхти і римо-католицького духовенства. Яскравим підтвердженням цього є грамота власниці земель і сіл Динівщини, рідної сестри перемишльського латинського єпископа — Катерини Ваповської від 23 січня 1593 р., в якій говориться: «... З тієї зверхності, яку нам над підданими дав сам Господь Бог ..., ті церкви руські на костьоли римської віри перетворюємо. Церкви в наших селах Іздебках, Лубній, Глодному, Бахірі, Варі і на Динівському передмістю перетворюємо на латинські костьоли. Ксьондзи, нами презентовані, мають навертати Русь до святої римської церкви, хрестити руських дітей і стежити, щоб у попів не були хрещені...».

Шляхта і римо-католицьке духовенство насильно перевели на латинську віру і ополячили мешканців ряду руських сіл на Динівщині.

Таке ж становище виникло і в західній частині Лемківщини. У 1626 р. краківський латинський єпископ Марцін Шишковський заборонив будувати церкви грецького обряду в околиці Мушини. Єпископ Яків Задзік у 1636 р. звелів закрити руську церкву в Тиличі. У 1686 р. її розібрали, а з матеріалу побудували костюл у Мушині.

Після прилучення північного Прикарпаття до Польщі становище селянства різко погіршилося. Король роздав більшу частину земель разом з селами шляхтичам, які започаткували не лише національний і релігійний гніт руського селянства, а й жорстокий економічний, що виражався у примусовому обробітку селянством панських ґрунтів та обложенні селян різними натуральними повинностями. Таким чином була заведена тяжка фільварково-панщизняна система.

Розвиток фільварків відбувався за рахунок привласнення поміщиками і так більш аніж скромних селянських наділів. У XVI ст. поміщики довели панщину до 4 днів на тиждень, а згодом до 5—6 днів. Цілий тиждень змушені були працювати на панщині селяни с. Кальниці, Дубрівка Руська, Половці, Бонарівка, Костарівці та інших на Лемківщині. Крім цього, селяни вносили на користь поміщика високий грошовий чинш та данину у вигляді гусей, курей, яєць, пряжі, вовни і т. д. У документах того часу селяни-русини трактувалися як «худоба» (бидло). Поміщики жорстоко карали селян за найменші провини, всіляко знущалися з них.

Вид на с. Фльоринку.

Постійні лихоліття, голодування сприяли поширенню епідемій. Від холери вимерли мешканці с. Терепча, а також багато жителів інших сіл Прикарпаття і Закарпаття.

Із введенням панщини змінилися правові відносини на селі. Для регулювання стосунків між поміщиками і кріпаками руське право виявилось застарілим і не відповідало інтересам поміщиків. Німецьке (магдебурзьке) право регулювало, в основному, правові відносини міщан, купців та ремісників. А тому вже у XV ст. на Прикарпатті і Закарпатті почалася масова локалізація сіл на волоському звичаєвому праві, яке в гірських умовах краще формувало селянські повинності в інтересах шляхти. Спочатку волоське право було введено в королівських селах, потім — у шляхетських. Одними з перших на новому праві локалізовано с. Одрехову і Щавне. У Сянічській землі, за свідченням А. Фастнахта, на волоське право переведено у XVI—XVII ст. понад 160 сіл, що до того часу перебували на руському і німецькому праві. На волоському праві закладалися також нові села, мешканцями яких були як русини, так і польські та німецькі колоністи.

Визвольний збійницький рух на західному Прикарпатті. Повстання селян під керівництвом Андрія Савки

Нещадний феодальний гніт викликав серед селянства Карпат масові протести, що спочатку мали пасивний характер (відмова від панщизняних робіт, нищення знарядь праці тощо), а незабаром перетворилися на масові селянські бунти. Найбільш організованим проявом селянської антифеодальної боротьби став збійницький рух. Доведені до відчаю селяни покидали села і втікали в ліси. Чоловіки і парубки об'єднувалися у боєздатні загони, вибирали ватажка. Такі збійницькі групи нападали на поміщицькі маєтки.

Найдавніша згадка про лемківських збійників відноситься до 1434 р., коли, за свідченням польського історика М. Стечинського, лемківські та чеські збійники почали боротьбу зі шляхтою.

Наприкінці XVI і початку XVII ст. помітно активізується збійницький рух по обох схилах Карпат. Поодинокі виступи перетворилися в організовану антифеодальну боротьбу — масовий визвольний рух. У 1635—1648 рр. найбільш уславилась на Лемківщині збійницька група Василя Баюса з Ліщин на Горличчині. На початку 1648 р. староста Біча вислав проти Баюса військовий загін, який відтіснив збійників до Бардієва (Угорщина).

Визвольна війна українського народу 1648—1654 рр. під керівництвом Б. Хмельницького проти польської шляхти мала великий і незаперечливий вплив на розвиток селянської боротьби на Лемківщині. Ця війна знайшла відгомін навіть у найбільш віддалених закутках Карпат. Селяни посилили напади на панські маєтки, фільварки, приєднувалися до збійників. Назрівало загальне селянське повстання.

Весною 1649 р. в с. Барвінку недалеко від Кросна відбулася нарада збійницьких ватажків, на якій окремі загони об'єдналися в одну боєздатну дружину під керівництвом «славного на весь Бескид» Андрія Савки з Стебника на Словаччині.

Богдан Хмельницький знав про народний рух на Прикарпатті і вирішив зміцнити зв'язки з повстанцями українських Карпат і Польщі. В своїх універсалах гетьма

Андрій Савка.
Дереворит О. Величка.

Молода лемківська пара з пограниччя з Бойківщиною.

писав: «Виб'ю з лядської неволі народ увесь. Допоможе мені в тому селянство по Люблин та Краків, бо то права рука наша...».

Перемога Хмельницького над польськими військами створила сприятливі обставини для подальшого піднесення селянського визвольного руху на Лемківщині. Цей рух набув найвищого розвитку тоді, коли його очолив польський повстанець Костка Наперський, який діяв спільно з А. Савкою. На початку 1651 р. К. Наперський появився на Прикарпатті з універсалами Б. Хмельницького. Народ приєднався до повстанців.

«Від Сяну до карпатського Підбескиддя, в околицях Дуклі і Кросна, руський народ горнувся до збійницьких дружин», — писав польський історик Людвиг Кубаля.

Незабаром Савка зібрав велику дружину у кількасот бійців, в чому йому допомагав інший ватажок лемківських збійників Василь Чепець. До повстанців приєднався і Василь Баюс, який повернувся з Угорщини. Сам К. Наперський підіймав на боротьбу польських селян Підгаля.

Переконавшись, що населення Прикарпаття приєднається до повстання і підтримає похід на Краків, великий загін на чолі з Наперським 15 червня 1651 р. захопив Чорштинський замок на Підгалі — об'єкт великого стратегічного значення. Це було сигналом початку загального селянського повстання.

Ці події налякали шляхту і духовенство. Вже на другий день краківський єпископ Гембіцький скликав нараду, яка вирішила негайно відправити 60 кіннотників та 25 драгунів під керівництвом Хжонстовицького для звільнення замку від повстанців.

18 червня військовий загін єпископа почав облогу замку. Повстанців було мало і їм не вистачало куль та пороху. На допомогу повстанцям поспішав Савка з великою групою лемківських селян. Саме в критичну хвилину селяни напали на єпископських воїнів і розгромили їх.

Але мабуть через відсутність харчів К. Наперський залишив залогу замку всього 54 чоловіків і 5 жінок. Селяни, приведені Савкою, були відпущені з умовою, що при появі сигналу (уночі — запалені смолоскипи, удень — зелений вінок на вежі) вони негайно повернуть.

Після першої поразки єпископ післав для здобуття Чорштинської фортеці спочатку 250, а потім ще 200 пі-

Лемко.
Дереворит Г. Пецуха.

Лемкиня.
Дереворит Г. Пецуха.

хотинців, 60 гарників, дві гармати. Староста з Люблві поспішав з 150 піхотинцями та двома гарматами. Цей військовий озброєний загін, що налічував біля 700 бійців і 4 гармати, 21 червня під керівництвом шляхтича Рихвальдського обложив замок.

Повстанці успішно відбивали атаки. Наступного дня прибуло ще 60 кіннотників, що їх очолював полковник Яроцький. Він узяв на себе загальне командування. У повстанців вичерпалися боеприпаси, і вони кидали на противників каміння, лили гарячу смолу. Надія на швидку допомогу селян додавала їм сили.

Справді з різних районів Лемківщини, з обидвох схилів Карпат поспішали загони українських селян. На Підгалі зібралися численні групи польських селян, які очікували умовного сигналу 24 червня — дня походу на Краків. На допомогу повстанцям поспішали також чеські, словацькі і угорські загони селян.

Стурбований тим, що облога замку затягнулася, 23 червня єпископ відправив до Чорштина ще 100 гарників з Мушини і такий самий загін з Люблві. Крім того, відіслав посланців у королівський табір під Берестечко, благаючи негайної допомоги.

Поразка козацьких військ під Берестечком дозволила королю відправити для розправи над повстанцями двотисячне військо на чолі з Зебжидовським. Не дочекавшись допомоги з боку повсталих селян 24 червня 1651 р. Чорштин здався. К. Наперський був схоплений шляхтою і незабаром страчений.

Хоча збійницьке повстання завершилося поразкою, все ж воно залишило яскравий слід в історії визвольної боротьби лемківських селян. Селянський рух на Лемківщині був складовою частиною загальної визвольної боротьби українського народу. У цій боротьбі проявилось віковичне прагнення русинів — лемків до об'єднання зі своїми східними українськими братами та всіма східнослов'янськими народами.

**Лемківщина
під пануванням Австрії.
Еміграція.
Теорія «волоської колонізації»
Карпат.
Етнографічна назва
і межі розселення лемків**

У 1772 р. Галичина, в тому числі територія північної Лемківщини, опинилася під пануванням Австрії. Ця політична зміна не спричинилася до поліпшення економічного становища селян-русинів, що проживали в Карпатах. Панщизняний гніт, високі податки непосильним тягарем лягали на плечі хлібороба, оскільки права польської шляхти не були анульовані.

Протести селян проти незаконного підвищення суми податків зобов'язали австрійський уряд уже в перші роки панування зробити точний опис розмірів земельних наділів селян. Уже на початку 80-х рр. XVIII ст. з'явилося урядове розпорядження про складення в 1785—1788 рр. поземельного кадастру з описом земельних наділів селян. Цей кадастр отримав в історії назву «Йосифінської метрики» (від імені імператора Йосифа І). Документи кадастру лемківських сіл збереглися в Центральному історичному архіві УРСР у Львові. Вони мають величезну вартість при аналізі економічного становища селян.

національної приналежності. Ці документи допоможуть точно відтворити історичне минуле мешканців західних Карпат.

Соціальний і національний гніт спричинився до виникнення повстання у 1846—1848 рр., що завершилося революцією 1848 р. В результаті цих подій була відмінена панщина. Але подія ця не поліпшила становища селян, які не мали змоги викупити землю у поміщиків, платити високі податки. Частина селянства зовсім розорилася і стала безземельною, поповнюючи ще слабкий робітничий прошарок.

А тому відкриття зарібкової еміграції за океан у другій половині XIX ст. породило у русинів Галичини надію на поліпшення життєвих умов. Першими емігрантами в США були русини з західних Карпат, а започаткував еміграцію Юрко Кашицький — селянин з Нової Веси Новосанчівського повіту, який подався до США в 1871 р. З цього приводу галицькі часописи, жартома, але не без підстав, заявили: «Лемки відкрили Америку».

На той час не тільки у Східній Галичині, але й на Лемківщині стало помітним національне пробудження. Нову сторінку в житті мешканців Карпат відкрила «Русалка

Лемки з с. Дошна пов. Сянік в народному одязі. 1941.

Різдво Марії.
Фрагмент ікони з с. Лісковатого,
друга третина XVI ст.

Дністровая» та автори цієї книжечки, члени «Руської Трійці» — М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич. На Лемківщині помітну культурну діяльність розгорнули І. Бірецький. Лемки щораз відважніше почали заявляти про свої національні права, про права на культурний розвиток у рідному краю. Польським буржуазним ідеологам явно не до вподоби було національне пробудження «русинів», і вони почали кампанію проти офіційного визнання національних прав представників непольської нації. Почалося цькування як проти назви «русини», а ще завзятіше проти нової національної назви «українці», робилися відчайдушні старання «натравити русинів на русинів». Не дивно, що у таких умовах у середовищі русинів західних Карпат стала більш популярною етнографічна назва «лемки», яка очевидно виникла від вжитої ними мовної частки «лем». Назва ця особливо стала популярна на північних схилах Карпат. В Карпатах сформувалися ще етнографічні групи українців — бойки і гуцули, та західніше від лемків — польська етнографічна група гуралів.

Вперше назву «лемки» ввів у історію та літературу Й. Левицький у передмові до власної «Граматики» (1831). Надалі цю назву вжили О. Торонський, В. Хияк та інші. Свою етнографічну територію русини-лемки, потім та кож їх сусіди почали називати Лемківщиною.

Історична доля не дуже прихильною була до лемків Лемківщини. Від середини XIV ст. їх територія не на

лежала вже до матірнього осередку Русі (України), а була розчленована Угорщиною і Польщею, пізніше належала до Австрії, потім до Чехословаччини і Польщі. У склад етнографічної лемківської території входить південна гірська частина Польщі, північно-східна гірська частина Чехословаччини та (після 1945 р.) західна частина Закарпатської області Української РСР.

Ріст національної свідомості лемків, їхнього переконання, що вони є господарями свого краю з незапам'ятних часів, був явно не до душі окремим польським історикам, економістам. Почалися гарячкові пошуки «білих плям» в історії лемків, пошуки «доказів» про їх «неруське» походження і недавнє перебування в Карпатах. Була створена нова «теорія» про походження русинів у Карпатах, теорія «волоської колонізації» західних Карпат у XV—XVII ст ст. Творцями цієї «теорії» стали К. Добровольський, А. Стадницький, Е. Длугопольський. Для її «обґрунтування» взято на озброєння факт масової локалізації сіл у XV—XVII ст ст. на волоському праві та нечисленні назви і слова румунського походження в лемківському діалекті.

За цією «теорією» у XV—XVII ст ст. в Карпати прибули великі валки волохів (румунів) і колонізували Прикарпаття. Тому що було неможливо відповісти на пияких професор Р. Рейнфусс, пізніше підмінили поняття «волоська колонізація» поняттям «волосько-руська колонізація». Так чи інакше, мовляв, русини в Карпатах — це зрусифіковані «волохи», поляки і живуть тут недовго, настав час аби їх повернути раз і назавжди в лоно коство-ла і польського народу.

Теорія «волоської колонізації» Карпат не витримувала жодної критики. Якщо б мала місце така масова міграція румунів, то існували б документальні її джерела. Та й румуни в умовах Польщі могли б хіба спольститися або залишитися румунами, а не стати русинами. Локалізація сіл на волоському праві аж ніяк не є підтвердженням «волоської колонізації», а слова румунського походження перейшли до лемків від русинів з Закарпаття, які жили поряд з румунами, або ж від інших сусідів-слов'ян, де вони теж зустрічаються.

Важливим аргументом проти теорії «волоської колонізації» є згадана вище Йосифінська метрика XVIII ст. З п'яти тисяч прізвищ лемків того часу 70 відсотків —

це українські або такі, що творилися за правилами українського словотворення, до 20 відсотків — загальнослов'янські, певна частина польських і словацьких. Прізвищ румунсько-угорського походження дуже мало, більше одного відсотка. Родини лемків перейшли довгий розвиток, бо такі прізвища як Русин, Коваль, Мельник та інші носили по 45—50 родин, про що свідчать матеріали Йосифінської метрики.

Отже, лемки — не волохи (румуни), а давні русини, які проживали на той час у Карпатах не 100—150 років згідно з теорією «волоської колонізації», а значно довше. Вагомим аргументом проти «волоської колонізації» є також той факт, що уже в XIV ст. на території теперішньої Лемківщини існувала високохудожня школа іконопису, формувалася велична архітектура храмів.

Ми вже згадували грамоту К. Ваповської 1593 р., в якій перераховується велика кількість руських церков на північній частині Лемківщини. Якби в історії була «волоська колонізація» Карпат, то такої кількості сіл з руським населенням і церков не могло б існувати. Лемки автохтонами західних Карпат, давніми господарями карпатського краю.

Проти теорії «волоської колонізації» виступили богемський вчений Д. Кранджалов, чехо-словацький дослідник Й. Штіка, радянський історик Ю. Гошко і багато інших.

Національне пробудження у другій половині XIX ст. (О. Духнович, І. Сильвай, О. Павлович, В. Хиляк). Українські діячі (І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Колесса) про Лемківщину

Друга половина XIX ст. характерна зміцненням хвиля національного пробудження серед русинів-лемків, схилив західних Карпат. Позитивну роль у зближенні розсіяних груп українського народу відіграла праця члена «Руської Трійці» Я. Головацького «Розповіді про южноруські і його наріччя» (1849 р.), в якій авто-

Юнак в народному одязі з с. Явірки пов. Новий Торг.

Лемко в чугані. Околиці Великого Вислока.

переконливо довів приналежність лемківського діалекту до української мови.

З особливою силою прокотилася хвиля національного пробудження серед русинів південних схилів Карпат, де цей рух очолили видні діячі «будителі» О. Духнович, О. Павлович, І. Сильвай та інші патріоти, захисники культури і національної гідності русинів Закарпаття.

Провідна місія у цьому благородному пориві належить Олександру Духновичу (1803—1865 рр.), автору багатьох віршованих творів, драм. Особливу роль у боротьбі проти мадяризації відіграли його твори, написані народною мовою, як «Я русин», «Піснь простонародна» та інші.

Близьким однодумцем Духновича був поет Олександр Павлович Чорне (1819—1900), який походив з с. Шариське. Був активним поборником єдності слов'ян і, зокрема, єдності русинів. Завжди твердив, що галицькі і закарпатські русини — кровні браття.

Проти денационалізації русинів Закарпаття, за розвиток освіти в їх середовищі постійно боровся письмен-

Поет з Лемківщини Б.-І. Антонич (1909—1937).

Визначний лемківський різьбяр Михайло Орисик (1885—1946).

ник-будитель Іван Сильвай (1838—1904) з с. Суско тепер Свалявського району. У своїх повістях, оповіданнях оспівував єдність русинів Закарпаття з русинами Галичини та на Великій Україні. Досліджував фольклор

На північній (галицькій) частині Лемківщини будителем національного духу лемків успішно виступив глибокий знавець селянського життя, талановитий письменник Володимир Хиляк (Єронім Анонім, 1843—1893), який народився у с. Верхомля біля Нового Санча. Польсько-руські національні відносини він порушив у першій своїй повісті «Польський патріот». Любов до рідної історії, карпатського краю, до земляків розвинулася в його повістях «Шибеничний верх», «Руська

дили однаковий зміст і значення національної назви «руський» і «український».

Велику увагу лемківським справам присвячували видні українські вчені, культурні діячі. Серед них виділявся письменник і мовознавець Іван Верхратський (1846—1919) родом з м. Белза. Із подорожей по південній частині Лемківщини вийшла праця «Знадоби до пізнання угорських говорів». Велику монографію створив також «Про говір галицьких лемків» (1902 р.), яка не втратила своєї наукової вартості і сьогодні.

Проблемами лемків на дуже поважному рівні займався Іван Франко (1856—1916). У багатьох творах він описував їхнє життя, закликав до більш широкого і глибокого вивчення культурних надбань лемків. Належну увагу присвятив лемкам у праці «Карпаторуська література XVII—XVIII віків». Відзначив, як дуже позитивне явище, той факт, що лемківський діалект дуже виразно проявив себе у писаннях XVII і XVIII ст., але потім пішов у забуття.

Видатний український вчений-етнограф і фольклорист Володимир Гнатюк (1871—1926), який походив з с. Велеснів на Тернопільщині, фактично першим розпочав ґрунтовне дослідження культури русинів Закарпаття і Пряшівщини, підготував і видав шість томів «Етнографічних матеріалів з Угорської Русі» (1897—1911), багато окремих праць з етнографії і фольклору русинів Пряшівщини і Югославії.

Відомий фольклорист, музикознавець і композитор, академік Філарет Колесса, (1871—1947), який народився в с. Ходоровичі біля Стрия на Львівщині, усе життя цікавився пісенною культурою лемків. Напередодні першої світової війни побував у багатьох лемківських селах, записуючи пісні. Видав збірки «Народні пісні з південного Прикарпаття» (1923), «Народні пісні з галицької Лемківщини» (1929). Розпочату науково-дослідницьку та культурну працю на Лемківщині зупинила перша світова війна.

Поет з Лемківщини Б.-І. Антонич (1909—1937).

Визначний лемківський різьбяр Михайло Ориск (1885—1946).

ник-будитель Іван Сильвай (1838—1904) з с. Сускоптепер Свалявського району. У своїх повістях, оповіданнях оспівував єдність русинів Закарпаття з русинами Галичини та на Великій Україні. Досліджував фольклор

На північній (галицькій) частині Лемківщини будителем національного духу лемків успішно виступив глибокий знавець селянського життя, талановитий письменник Володимир Хиляк (Єронім Анонім, 1843—1893), який народився у с. Верхомля біля Нового Санча. Польсько-руські національні відносини він порушив у першій своїй повісті «Польський патріот». Любов рідної історії, карпатського краю, до земляків розвинула в даліших своїх повістях «Шибеничний верх», «Руська Доля» і багатьох інших.

Отже, національні «будителі» у своїх творах відзначили, що русини Карпат є такі ж, що й русини Східної Галичини і України, входять у склад єдиного українського народу. Щоправда, на той час нова національна назва «українці» ще не знайшла поширення, а тому «будителі» називали русинами всіх теперішніх українців. Таким чином, великі наші попередники повністю ствер-

дили однаковий зміст і значення національної назви «руський» і «український».

Велику увагу лемківським справам присвячували видні українські вчені, культурні діячі. Серед них виділявся письменник і мовознавець Іван Верхратський (1846—1919) родом з м. Белза. Із подорожей по південній частині Лемківщини вийшла праця «Знадоби до пізнання угорських говорів». Велику монографію створив також «Про говір галицьких лемків» (1902 р.), яка не втратила своєї наукової вартості і сьогодні.

Проблемами лемків на дуже поважному рівні займався Іван Франко (1856—1916). У багатьох творах він описував їхнє життя, закликав до більш широкого і глибокого вивчення культурних надбань лемків. Належну увагу присвятив лемкам у праці «Карпаторуська література XVII—XVIII віків». Відзначив, як дуже позитивне явище, той факт, що лемківський діалект дуже виразно проявив себе у писаннях XVII і XVIII ст., але потім пішов у забуття.

Видатний український вчений-етнограф і фольклорист Володимир Гнатюк (1871—1926), який походив з с. Велеснів на Тернопільщині, фактично першим розпочав ґрунтовне дослідження культури русинів Закарпаття і Пряшівщини, підготував і видав шість томів «Етнографічних матеріалів з Угорської Русі» (1897—1911), багато окремих праць з етнографії і фольклору русинів Пряшівщини і Югославії.

Відомий фольклорист, музикознавець і композитор, академік Філарет Колесса, (1871—1947), який народився в с. Ходоровичі біля Стрия на Львівщині, усе життя цікавився пісенною культурою лемків. Напередодні першої світової війни побував у багатьох лемківських селах, записуючи пісні. Видав збірки «Народні пісні з південного Прикарпаття» (1923), «Народні пісні з галицької Лемківщини» (1929). Розпочату науково-дослідницьку та культурну працю на Лемківщині зупинила перша світова війна.

3 життя лемків у міжвоєнному часі

Перша світова війна принесла багато страждань лемкам. Були повністю розорені окремі села, багато селян загинуло у війні. За симпатії лемків до східнослов'янських народів австрійські власті вивезли з Лемківщини понад три тисячі інтелігенції і селян у Талергофський концентраційний табір, де кілька сотень лемків загинули.

Розпад Австро-Угорської монархії у 1918 р. сприяв боротьбі поневолених народів за самовизначення. Так боротьба розгорнулася і на Лемківщині. У с. Команча на Сяніччині було проголошено створення Східнолемківської республіки, яка проголосила своє об'єднання з УНР. Польські легіонери в кривавій сутичці з селянами розправились із спробою самовизначення. У той же час с. Фльоринка на Новосанчівщині проголошено створення Західнолемківської руської республіки, яка виступила за солідарність з Радянською Україною і Радянською Росією. Польські війська ліквідували Республіку, а творців було віддано під суд. Подібні спроби боротьби за самовизначення мали місце на Пряшівщині і в теперішній Закарпатській області. Велика група лемків боролася за волю в рядах січових стрільців та УГА. Визвольний рух, хоч і закінчився невдачею, загартував витримку українського народу і його складової частини лемків, зміцнив віру в можливість соціального і національного визволення.

Польські буржуазні власті, які жорстоко розправлялися з народним визвольним рухом на Лемківщині, по вели довготривалу боротьбу за ліквідацію національних завоювань русинів-лемків. Були закриті або перетворені на польські українські школи, заборонені українські культурно-освітні осередки.

У міжвоєнній Польщі з новою силою розгорілася кампанія за «врятування» лемків перед «українізацією» і примусового єднання їх до поляків. Польська преса (наприклад «Кур'єр Краковскі» № 143, 160—1933) виступила «доводами», що діалект лемків є польським, а лемки етнографічна група польського народу. У рукописному трактаті «Лемковчизна» (зберігається в історичному архіві у Львові) ксьондз Ч. Войтисьяк висловив обурення на адресу українців з приводу «незаконного привласнення

ля лемків», які, мовляв, «зовсім не українці, а польське плем'я». Автор вважав, що негайна полонізація лемків була б вельми корисною для польської політики і католицької церкви, а лемкам «дала б відпорність на пропаганду українську». Подібні шовіністичні ідеї розвинула М. Перадська в книжці «На шляхах Лемковщини» (Краків, 1939).

Лемко, щоб отримати навіть найнижчу урядову посаду, змушений був відректися від свого національного імені, змінити східну віру на римо-католицьку.

У порівняно кращих умовах проживали лемки у Чехословаччині (включаючи теперішню Закарпатську область). Тут існували «руські» (українські) школи, товариства, літературні об'єднання, освітні і культурні осередки. На еміграції лемки теж об'єднувалися в суспільно-культурні організації. У США і Канаді діяв «Комітет допомоги Лемківщині», який збирав кошти на допомогу лемкам «в краю», сприяв заснуванню освітніх і культурних товариств, бібліотек. Як вже згадувалося на початку цієї праці, у 30-х рр. засновано «Лемко-Союз» з його друкованим органом газетою «Карпатська Русь». Одним з перших керівників «Лемко-Союзу» і редакторів газети був лемківський письменник і публіцист Дмитро Вишлоцький (Ваньо Гунянка), який після другої світової війни повернувся на Україну до м. Львова.

Національні інтереси лемки у міжвоєнному часі гаряче захищав талановитий поет і публіцист родом з Новиці Богдан-Ігор Антонич (1909—1937). У своїх творах він оспівував рідні Карпати, життя земляків. Б.-І. Антонич заслужено увійшов до плеяди найкращих поетів слов'янського світу. У липні 1990 р. йому встановлено пам'ятник у рідному селі Новиці на Лемківщині.

Нове горе принесла лемкам німецька окупація. Фашисти заарештували і знищили кращих синів і дочок Лемківщини. Багато молоді вивезли на примусові роботи до Німеччини. У своїй людиноненавистницькій антислов'янській політиці намагалися «вигортати вогонь з печі» руками самих же слов'ян, зокрема українців. У таємному меморандумі до Гітлера його заступник Гімmlер селєкції» (винародовлення) на Сході слід культивувати серед українців якнайбільше окремих «націй»: «русинів», «малоросів», «карпаторосів», «лемків», «бойків», «гуцулів» тощо, нацьковувати їх одна на одну.

З перших днів окупації лемки включилися в антифашистську боротьбу. Разом з польськими патріотами в Русі Опору активну участь брали лемки П. Пиртей, М. Донський, П. Русиняк і багато інших. Володимир Водзік зі Мшаної та Андрій Яворський з Королика очолювали партизанський рух на Прикарпатті. Велику роботу в рядах борців проти фашизму здійснив лемко Петрушої Волі коло Кросна Петро Когутов.

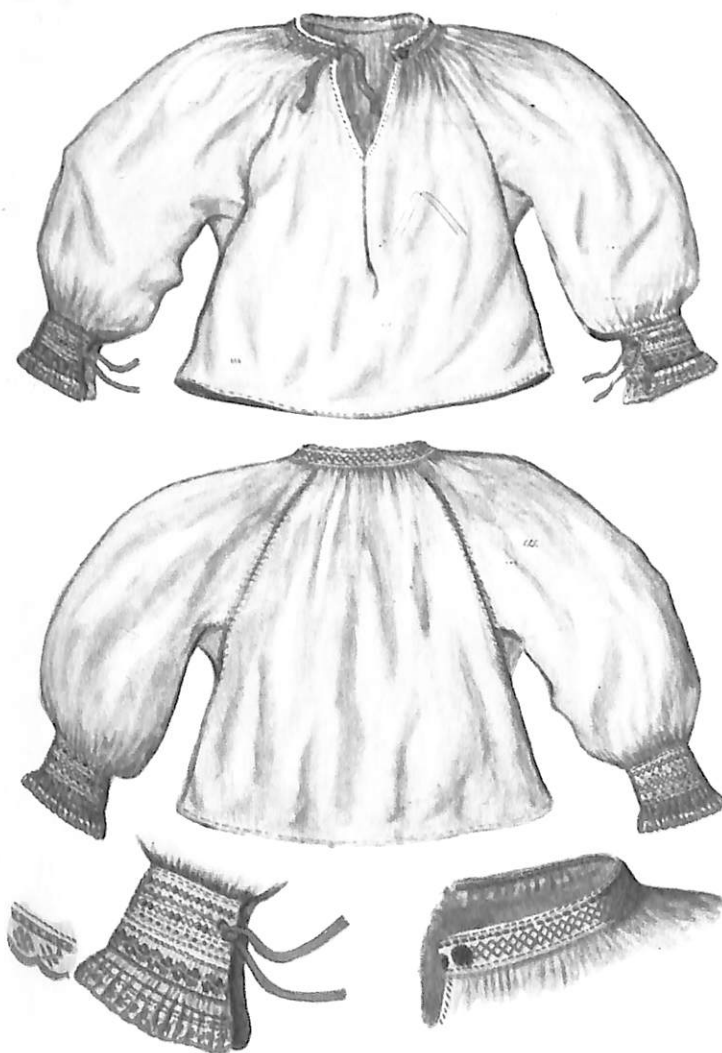
Лемки внесли значний вклад у всенародну боротьбу проти фашизму. Численні добровольці-лемки в рядах Червоної Армії прискіпили день перемоги у війні.

Лемківщина після другої світової війни.

Лемки в Польщі, ЧСФР, на Україні, в Югославії і на еміграції

Хоч у травні 1945 р. в Європі закінчилася друга світова війна, у західних Карпатах її відлуння не стихало. Лілася кров невинних людей, цілими ночами горіли лемківські села. Польські підпільні озброєні групи жорстоко знущалися з лемківських селян. Було вимордувано майже всіх мешканців с. Завадка Морохівська біля Сянока. Однієї весняної ночі бандити вирізали більше тридцяти п'яти лемківських парубків і чоловіків у с. Синява недалеко Рихманова. Багато селян було вивезено до концтабору Явожно біля Кракова.

Хоч і за всю історію лемки мирно проживали з поляками, все ж сильніші сусіди виношували плани позбутися національних меншостей. Така нагода трапилася. Восени 1944 р. тимчасовий уряд Польщі заключив угоду з урядом Радянської України про обмін населенням. За тією угодою українське населення, що проживало в межах післявоєнної Польщі, підлягало виселенню на Україну в обмін на польське населення, яке виселялося з України до Польщі. Нестерпна ситуація, яку створило націоналістичне польське підпілля, постійні залякування, вбивства, грабунки спричинилися до того, що понад 200 тис. лемків «добровільно» покинули рідні гори і переселилися на Україну.

Лемківська жіноча сорочка з пов. Ясло.

Лемківська чоловіча гунька
з с. Святкови Малої пов. Ясло. 1938.

Лемківська жіноча козушанка
з с. Свіржови Руської пов. Ясло. 1935.

Лемківський чоловічий лайбик з пов. Ясло.

Вишивка на хустині. Лемківщина.

Вишивка на хустині. Лемківщина.

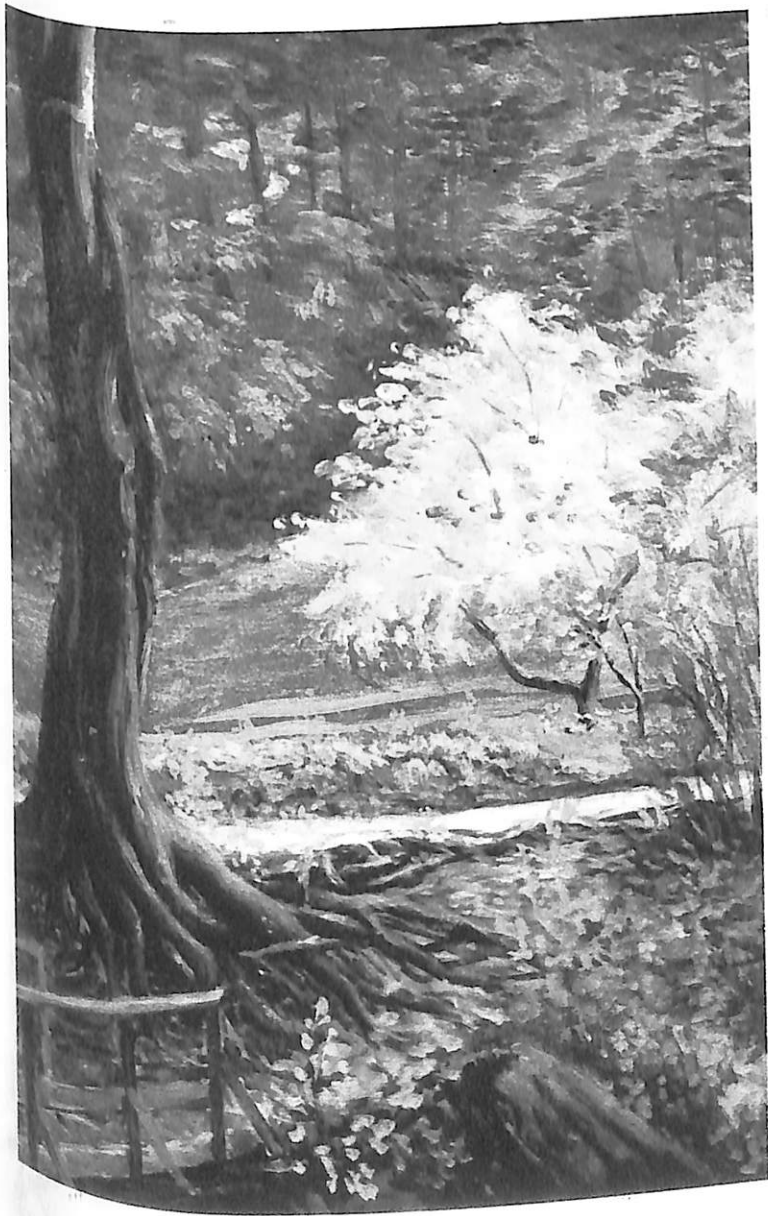

Вишивка на хустині. Лемківщина.

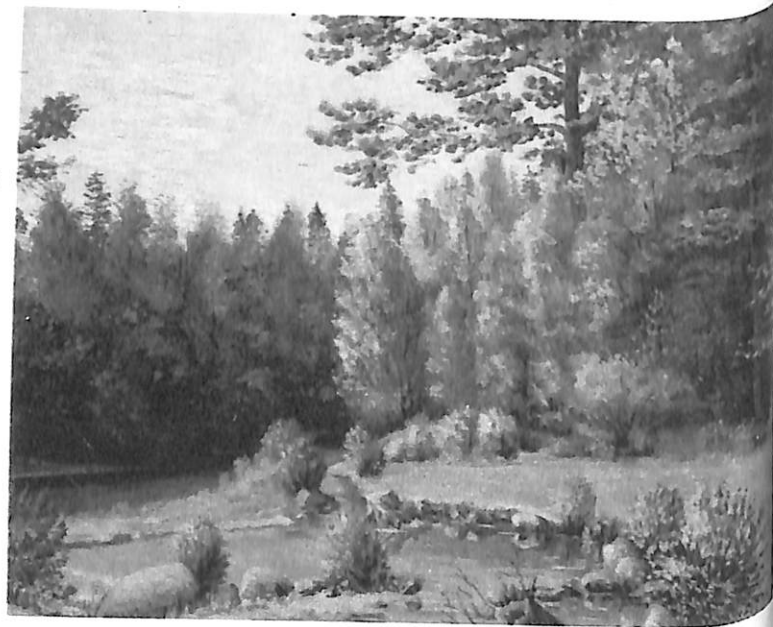

В. Солинко. *Карпати.*

Д. Солинко. *Лемківські верби.*

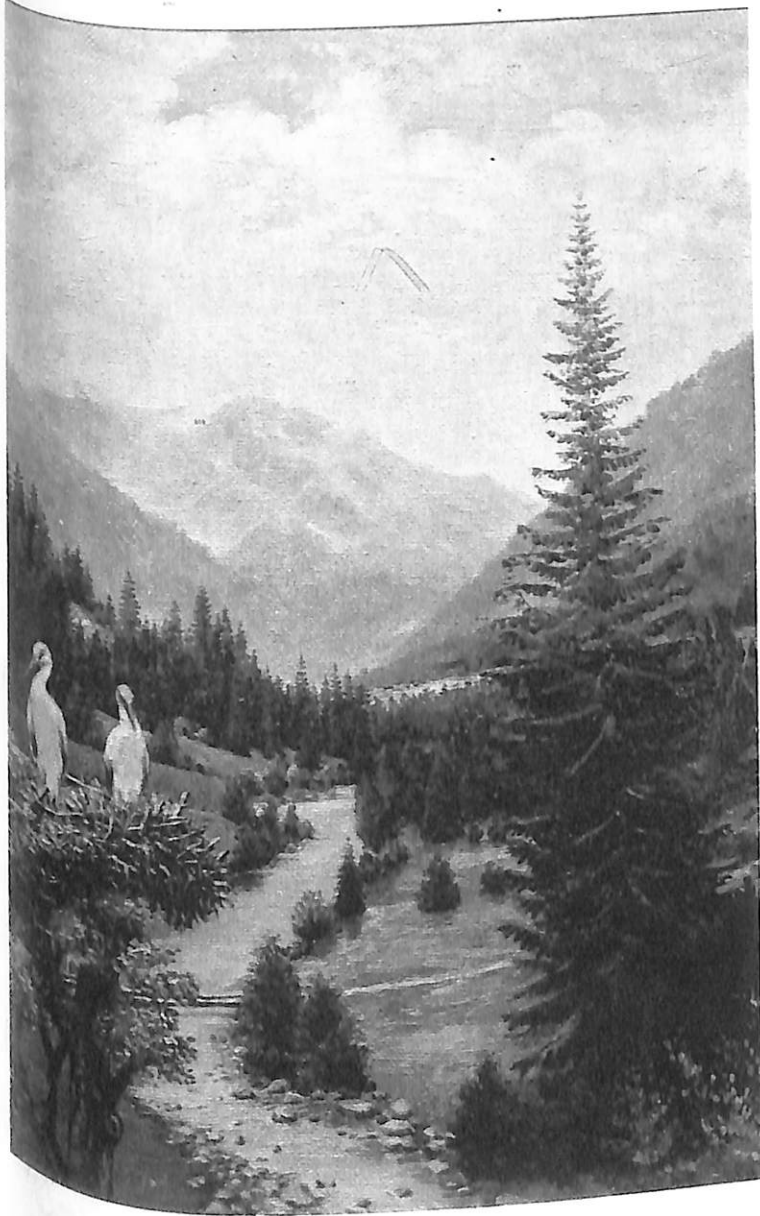

Д. Солинко. *Місточок в Бабаєво (Закарпаття).*

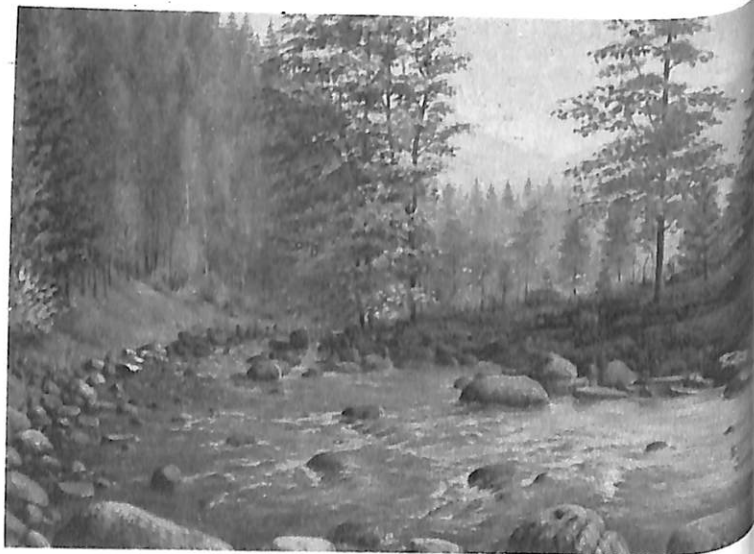

Д. Солинко. На ріці Соличанка.

Д. Солинко. Осінь.

Д. Солинко. Лелеки.

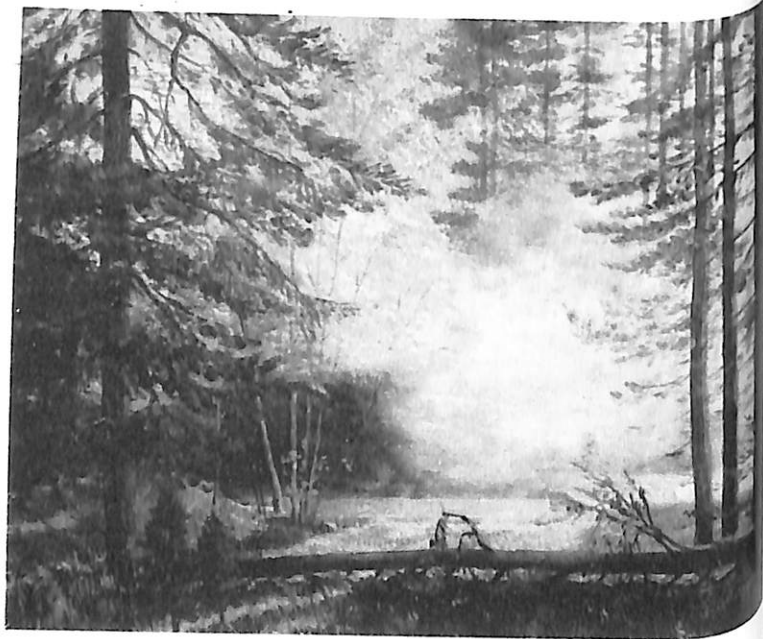

Д. Солинко. *Гірська річка. Лемківщина*

Д. Солинко. *Лемківська хижка.*

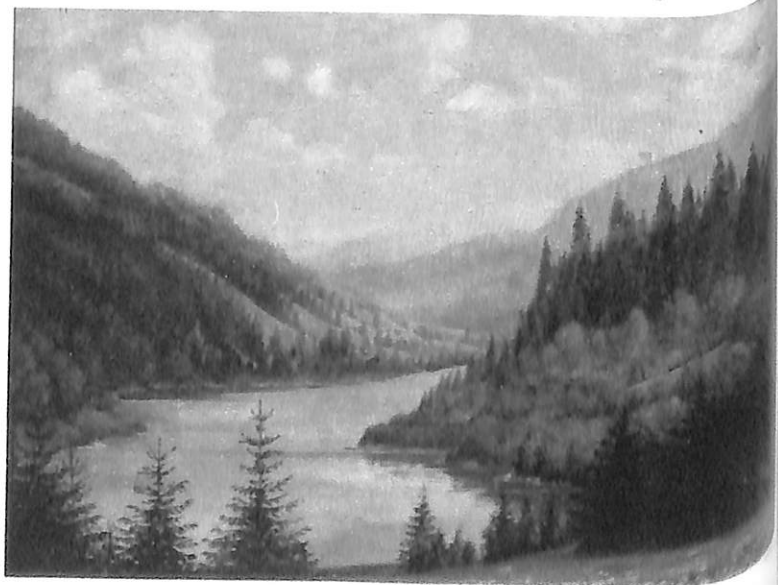

В. Солинко. *Карпати.*

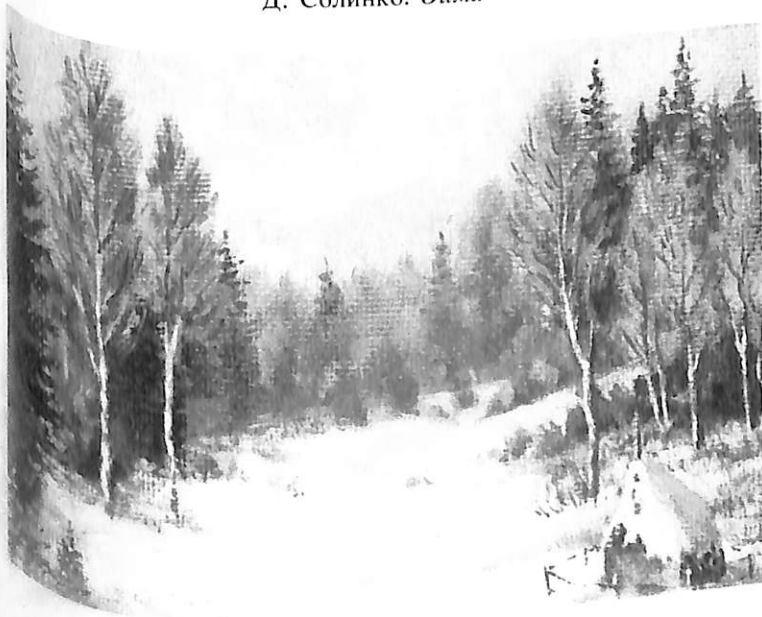
Д. Солинко. Лемківський ліс.

Д. Солинко. На ріці Латориці.

Д. Солинко. Вид на церкву в с. Жидівське (Лемківщина).

Д. Солинко. Зима

Д. Солинко. Вільхи.

Д. Солинко. На відпочинку

Відомий львівський скульптор —
виходець з Лемківщини В. Одрехівський. 1958.

А. Сухорський Гайдамаки. 1964.

У межах Польщі ще залишилося близько 140 тис. лемків. Під приводом, що ці рештки лемків є «опорою для УПА» і з метою активізації боротьби з «українськими бандитами», решта лемків, в результаті операції «Вісла», в червні 1947 р. була насильно виселена на західні землі Польщі. Незважаючи на те, що польське підпілля було на той час сильніше і насправді опиралося на польське населення — поляків ця «акція» не зачепила.

Насильно виселених лемків розсіяно по кілька родин в польському середовищі на західних землях Польщі. Таким чином наші слов'янські сусіди розраховували на швидку асиміляцію лемків, їх винародовлення.

Але лемки, поруч з іншими українцями Польщі (волиняни, поліщуки, надсянці) в неймовірно тяжких умовах відстоювали свої інтереси і постійно вимагали задоволення своїх національних потреб. У 1956 р. створено у Польщі Українське суспільно-культурне товариство з його органом — тижневиком «Наше слово». Початково лемки організовано включилися в роботу товариства. Але у зв'язку з тим, що ні УСКТ, ні «Наше слово» не взя-

ли (і не могли взяти) участь у кампанії за повернення лемків у рідні гори (велика кількість господарств перейшла уже у власність польських поселенців), лемки поступово почали відходити від УСКТ, вимагаючи від урядових кіл створення Лемківського СКТ. Незначна частина лемків повернулася в Карпати, розпочавши поступовий розвиток рідної культури. Щоправда, лемківська секція при Головному правлінні УСКТ діяла дуже пасивно і згодом припинила своє існування. Не вповні задовільняла лемків «Лемківська сторінка» тижневіка.

Самотужки створилися на Лемківщині хорові, танцювальні, музичні колективи, серед яких найбільшу популярність здобула хорова капела «Лемковина» (керівник Я. Трохановський). У с. Зиндранова з ініціативи активістів-лемків на чолі з Федором Гочом створено музей лемківської культури. З 1983 р. на Лемківщині щороку проводиться багатолюдний фольклорно-етнографічний фестиваль «Ватра».

Окремим польським суспільно-культурним об'єднанням, публіцистам, літераторам явно не до вподоби єдність лемків з українським народом, і вони всіляко перешкоджають такій єдності. Після війни в Польщі з'явилася порівняно велика кількість окремих видань і публікацій про лемків. Але всі вони намагаються переконати лемків, що вони не автохтони Карпат і не українського, а волоського походження. У деяких публікаціях стверджується, що лемки — не українці, а попросту лемки, в інших — що вони етнографічна група польського народу.

Ці «наукові відкриття», як також тривале називання українців «бандитами», «різунами», «розбійниками» спричинилися до того, що частина лемків в Польщі боїться називати себе українцями чи навіть русинами. Створилися групи лемків, які називають себе тільки «лемками», «лемками-поляками», «карпаторосами». Створено у Лігніці (1989 р.) Товаришення лемків, девіз якого «Лемки — лише лемки». На Лемківщині у 1990 р. створено Об'єднання лемків, яке приймає у свої ряди лемків, незалежно від того, до якої народності вони себе відносять. У Горлицях з ініціативи П. Стефанівського створений «Круг лемків», який вимагає повернення лемкам їх ділків. При Об'єднанні українців Польщі діє Лемківська секція.

Керівник хорового ансамблю «Лемковина»
(Польща) Я. Трохановський.

Такий різномірний «букет» лемківських об'єднань приносить лише шкоду, породжує антагонізм між окремими суспільними діячами, непорозуміння.

У північно-східній Словаччині проживає понад 100 тис. русинів, які належать до лемківської етнографічної групи. Після другої світової війни тут створено Культурний союз українських трудящих, який оголосив різкий курс на українізацію. Це завдало поважної шкоди, бо противники «українізації» вперто поширювали чутки, що всіх русинів, які запишуть себе українцями, власті насильно вивезуть на Сибір. Пропаганда ця зробила свою справу. Багато русинів (українців) записало себе словаками.

У 1989 р. УСКТ перетворено на Об'єднання русинів-українців Чехо-Словаччини, але повної гармонії між українцями різних поглядів ще не досягнуто. Слід зазначити, що культурно-освітня, наукова і видавнича справа в українському середовищі у Словаччині на високому рівні. Українське відділення словацького видавництва постійно видає збірки місцевих письменників, науково-

Лемківський культурний діяч Польщі П. Стефанівський.

Культурний діяч Лемківщини Федір Гоч.

популярні праці. Поважні наукові збірники видає музей української культури в Свиднику. З періодичних видань здобули популярність журнали «Дукля», «Дружно вперед», тижневик «Нове життя». Щорічно проводяться масові фестивальні свята у Свиднику, Межилабірцях та в інших осередках. У Пряшеві діє Український національний театр, а при ньому Піддуклянський український народний ансамбль пісні і танцю.

На Україні лемки-переселенці, переживши перші труднощі, зумовлені втратою майна, зовсім незвичним оточенням, поступово поправили своє становище. Виручила працелюбність, витривалість, допомога місцевого українського середовища. Нова обстановка спричинила поступове зникання в середовищі розсіяних лемків їх етнографічних особливостей, які «не вписувалися» в новий побут. Це стосувалося, у першу чергу, культурно-побутових та обрядових звичаїв, форм господарювання, відмирання давніх знарядь праці, традицій у народному будівництві, саморобного одягу. Значної зміни зазнала і мова лемків, наблизившись до норм літературної мови.

Зате на Україні набуло дальшого розвитку народне мистецтво лемків. Діє кілька осередків різьбярства у Львові, Стрию, Трускавці, Моршині, Підгайцях, Бережанах. З народних різьбярів виросли такі майстри як заслужений діяч мистецтв України Василь Одрехівський, брати Юрій і Мирон Амбіцькі, Лука Біганич, Іван Мердак, Андрій Сухорський з синами. Роботи лемківських митців відомі далеко за межами України.

Розвивається співоче мистецтво лемків. На Україні виросли талановиті співачки сестри Даниїла, Марія і Ніна Байко з Яблониці — нині народні артистки України. Великої популярності набула народна хорово капела «Лемковина» (Львів), яка успішно виступила також у Польщі та Словаччині. Про капелу знято два короткометражні кінофільми, виступи записані на двох платівках. Кілька лемківських художніх колективів створено на Тернопільщині.

Помітного розвитку досягла суспільно-культурна і науково-видавнича діяльність лемків на Україні. З 1988 р. у Львові діє суспільно-культурне Товариство «Лемківщина», перед яким відкриваються широкі можливості контактів з лемками у всьому світі. Серед членів Товариства є велика кількість діячів культури і науки з

Лемківські народні різьбярі брати Микола та Іван Бердалі.

ЧСФР, Польщі, США і Канади. З ініціативи правління Товариства та Львівського відділення інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР 22—24 травня 1990 р. у Львові проведено міжнародну наукову конференцію, на якій обговорено і затверджено проспект трьохтомної наукової монографії «Лемківщина», що буде видана на Україні. При оновленому у Львові Науковому товаристві імені Т. Шевченка (НТШ) створено проблемну групу для вивчення історії та культури лемків. У Львові та поза його межами працює великий загін інтелігенції — вихідців з Лемківщини.

Лемки на Україні переконалися, що розвиток їх культури, наукове опрацювання їх історії можливі лише в єдності з усім українським народом.

У Югославію сотні лемківських родин з Пряшівщини та північної Лемківщини переселилися на початку 40-х рр. XVIII ст. За 250 років вони не винародовилися, зберегли основу самобутньої культури, національне ім'я — «русини». Успішно розвивається їх культурне життя після другої світової війни. Щоправда, говірка югославських русинів зазнала сильного впливу сербохорватської мови. Розвивають літературно-наукову видавничу діяльність власною говіркою та українською літературною мовою. Етнографічна назва (лемки) в Югославії не знайшла свого поширення. Наші земляки в Югославії об'єднані в Союзі русинів і українців Югославії.

Важкі економічні умови на Лемківщині спричинили масову еміграцію лемківських селян у другій половині XIX ст. за океан. Масова еміграція набула найбільшої інтенсивності в кінці 80-х рр. Початково лемки об'єднувалися разом з емігрантами з Східної Галичини в українських робітничих осередках, «Українському Народному Союзі» (1894), у міжвоєнному часі почали створювати власні культурні осередки.

Крім згаданого вже «Лемко-Союзу» в 1936 р. створено Організацію Оборони Лемківщини української орієнтації, яка стала найповажнішим об'єднанням лемків у США. Разом із Світовою Федерацією лемків видає журнал «Лемківщина», «Аннали». У 1988 р. ООЛ здійснила видання двотомного збірника «Лемківщина», що є фактично першою монографією такого роду.

У Канаді емігранти-лемки теж початково, подібно як в США, об'єднувалися в українських суспільно-куль-

турних організаціях. На початку 30-х рр. частина лемків об'єдналася у філіалі американського «Лемко-Союзу». Після другої світової війни канадський філіал розірвав стосунки з американським центром «Лемко-Союзу», створивши самостійний Карпаторуський центр лемків Канади. Згодом ця організація змінила назву на Об'єднання Лемків Канади, яке вступило до Світової Федерації Лемків і займає платформу поступової організації з українською орієнтацією.

Останніми роками на лемківській ділянці в Канаді активну діяльність проводить професор Торонтського університету Павло Магочі (батько — угорець, мати — русинка з Пряшівщини). Але треба підкреслити, його ідея існування штучного «карпаторуського» народу, до якого він відносить також лемків, завдає великої шкоди справі єдності лемків.

Можливість об'єднання всіх лемківських осередків (наприклад, навколо СФЛ) створила б сприятливі умови для інтенсивного розвитку їх культури, допомогла б поглибити наукові дослідження про історію цієї цікавої етнографічної групи українського народу.

Ми здійснили короткий екскурс у історію. Про що ж довідалися? Далекі предки лемків — це руське східнослов'янське плем'я, що їх дослідники називали здебільша білими хорватами. Уже в VI—VII ст. ст. проживали вони по обох схилах західних Карпат.

Маляр Никифор з дітьми. Криниця. 1958.

У кінці X ст. західні Карпати були з'єднані з Київською Руссю, потім належали до Галицького і Галицько-Волинського князівств. Цей період приналежності русинів західних Карпат до рідної держави-матері позначився бурхливим розвитком економічного життя, освіти, культури карпатського краю.

Після розпаду Київської Русі у XIV ст. її південно-західна частина (теперішня Україна з Лемківщиною) увійшла у сферу засягу української народності. Отже, лемки належать до українського народу. Популярна серед лемків народна назва «русини», «руські» є давньою назвою українців.

У 1340 р. західне Прикарпаття захопила Польща. Оселі русинів на той час сягали околиць Любліна, Ряшева, Кракова. Щоб відтіснити русинів у глибокі гори, польський уряд започаткував уже тоді тривалу польсько-німецьку колонізацію. Було заведено панщину, а села локалізовано з руського на волоське право.

Русини продовжували боротьбу проти гнобителів. Особливого розмаху ця боротьба досягла в середині XVII ст. під час визвольної війни під керівництвом Б. Хмельницького. Цим мешканці західних Карпат ствердили свою єдність з українським народом, стремління до возз'єднання. Ідею єдності зі східними братами відстоювали кращі сини Карпат О. Духнович, О. Павлович, В. Хиляк, Б.-І. Антонич та інші.

Поодинокі польські діячі міжвоєнного часу проголосили кампанію, що лемки — «польське плем'я» і їх необхідно повернути полякам. Для послаблення єдності лемків та їх денаціоналізації у наш час в Польщі іде боротьба за відірвання лемків від решти українців, насадження серед них сепаратизму і національного нігілізму.

Лемки свідомі того, що вони здавна належать до сім'ї східнослов'янських народів, є органічною складовою частиною українського народу. Дальше процвітання їх культури може бути забезпеченим лише в національній єдності з усім українським народом, до якого вони належать.

Лемкам — наше дружнє слово

Ситуація, що склалася останнім часом серед лемків в краю, тобто на Лемківщині, та поза її межами, де сьогодні живуть лемки, вимагає об'єднання лемківських науковців і культурних діячів усіх закутків планети для спільних дій, щоб врятувати створені сторіччями історичні та культурні надбання мешканців Західних Карпат.

Ми, автори звернення, не маємо наміру нав'язувати будь-які думки іншим. Ми закликаємо об'єднатися для корисної праці в розвитку і популяризації наших прекрасних традицій.

З давніх-давен на північних та південних схилах західних Карпат проживали східнослов'янські племена, яких дослідники називали білими хорватами (білий колір у давніх народів означав захід), хоч, згідно з окремими джерелами, ці ж «білі хорвати» в IX ст. називали себе «русами» або «русинами».

У 992 р. територія теперішньої Лемківщини була об'єднана з Київською Руссю, згодом належала вона до Галицького і Галицько-Волинського князівств. У складі Київської Русі швидко розвивалася в гірському краю освіта, культура, мистецтво. Високий рівень творів іконописного мистецтва з Лемківщини (XIV—XV ст. ст.) у музеях світу переконливо стверджує цю істину.

У 1340 р. північну Лемківщину захопила Польща, а південну — Угорщина. Створилася нова економічна і політична ситуація. Карпатські русини не мирилися з гнобителями і вели постійну боротьбу за визволення від національного та панщинного гніту.

Визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького охопила і Лемківщину. Повсталі загони лемківських селян, які очолив збійницький ватажок Андрій Савка, нанесли відчутні удари польській шляхті. Але сили були нерівні і після поразки козацьких військ під Берестечком польська шляхта жорстоко розправилася з волелюбними лемківськими повстанцями.

У XIX ст. на Лемківщині, поруч з історичною назвою «русини», «руські», а також «українці», «українські» появляються ще штучні назви «карпатороси», «угророси», «словакороси»,

творці яких сприяли розз'єднанню русинів, спричинилися до непорозумінь серед русинів у справі визначення своєї національної приналежності. Крім національної назви, на північних схилах Карпат стала популярною локальна, етнографічна назва «лемки», що порівняно найменше дратувала керівні кола Польщі, які з явним недовірям ставилися до національної назви «русини», зокрема новішої «українці».

Події 1944—1947 рр. значною мірою послабили історичну єдність лемків. Після другої світової війни на Україну переселено з Польщі біля 200 тис. лемків. Старше покоління довгий час тужило за рідними горами, натомість молодь швидше пристосувалася до нового середовища, хоч зберегла любов до батьківських традицій, історії карпатського краю.

Сприятливі умови для розвитку культури лемків на Україні створилися в останні роки. Пісні лемків звучать на концертах, по радіо і телебаченню, а львівська хорова капела «Лемковина» отримала звання народної. У Львові (липень 1988 р.) створено товариство «Лемківщина», в 1990 р. — комісію для лемківських справ при Науковому товаристві імені Т. Шевченка (НТШ), а при Академії наук України опрацьовується третинна наукова монографія «Лемківщина». У травні 1990 р. проведено у Львові Міжнародну наукову конференцію, присвячену дослідженню історії та культури лемків.

По-іншому склалася доля лемків у Польщі, де після переселення на Україну залишилось їх біля 140 тис. Весною 1947 р. лемків насильно виселено з Карпат згідно з акцією «Вісла» і розсіяно в польському середовищі на західних і північних землях Польщі з метою асиміляції, тобто ополячення. Хоч лемки жили у важких матеріальних і політичних умовах, вони відстоювали свої національні права, не втратили віри на повернення до рідного краю.

Велику надію покладали лемки на створене у 1956 р. Українське суспільно-культурне товариство. Однак УСКТ не зуміло захистити законні вимоги лемків, підтримуючи політику державних та адміністративно-політичних кіл Польщі.

У різний час частина лемків все-таки повернулася у Карпати та розпочала відновлювати культурну працю та релігійне життя. У Зиндрановій група ентузіастів лемків створила музей лемківської культури, на Лемківщині організовано співочі, музичні і танцювальні колективи. Особливо популярним стає

ансамбль «Лемковина» в Білянці. Починаючи з 1983 р., щорічно проводяться фестивалі лемківської пісні «Ватра», які стали відомі далеко за межами Лемківщини. Лемківським проблемам все більше уваги приділяє «Лемківська сторінка» тижневика «Наше слово», польська періодика.

У 1989 р. лемки, які живуть на західних землях Польщі, створили у Лігниці «Стоварищення лемків» з друкованим органом «Бесіда». Мета організації — збереження культурних надбань лемків. У с. Білянка біля Горлиць створено «Лемківський круг», який домагається повернення лемкам їх майна, зокрема лісів, засудження акції «Вісла». У 1990 р. на Лемківщині (в Горлицях) організовано і зареєстровано Об'єднання лемків з друкованим органом «Голос лемків». Мета об'єднання — берегти і популяризувати культуру лемків. Але діють усі названі організації ізольовано, нерідко недоброзичливо ставляться одна до одної.

Останніми роками польські історики та етнографи підготували і видали чимало наукових етнографічних праць про лемків та їх культуру. Шкода лише, що їх праці не завжди об'єктивні. У Польщі періодично проводяться наукові конференції з лемківських проблем.

На Пряшівщині та в Югославії діють «Союзи Русинів-Українців» з власними друкованими органами, видають історичну, етнографічну та художню літературу, працює Український національний театр (у Пряшеві), Музей української культури (в Свиднику), у Словаччині виходять журнали «Дукля», «Дружньо вперед», тижневик «Нове життя», в Югославії — журнали «Нова думка», «Шветлоц», газета «Руске слово».

Починаючи з другої половини XIX ст., чимало лемків, переважно у зв'язку з економічними обставинами емігрували до США Канади, а згодом і до країн Південної Америки. Емігранти об'єднувалися у заповомові братства, загальноукраїнські та регіонально-лемківські організації. У 1929 р. створено у США «Лемко-Союз», його друковані органи «Лемко», а згодом «Карпатська Русь», календарі-альманахи, популярні книжечки мали певний вплив і на культурне життя Лемківщини у міжвоєнному часі та в перші роки після війни.

У 1936 р. створено в США «Організацію Оборони Лемківщини» з друкованим органом «Лемківські вісті», згодом журнал «Лемківщина». У 1973 р. виникла Світова Федерація Лем-

ків (США), а в 1975 р. створено Об'єднання Лемків Канади. ООЛ і ОЛК входять у світову федерацію Лемків. Силами цих організацій видано ряд цінних наукових праць та анналів. У 1988 р. І відділ ООЛ видав високовартісну двотомну працю «Лемківщина».

Чимало лемків належать до допомогових братств — «Общества русских братств», товариства «Карпатських русинів». Але переважна більшість лемків не належить до організацій, а гуртується навколо церковних рад і комітетів.

Події останніх літ у країнах Східної Європи, на Україні і взагалі у світі створили умови для більш результативної співпраці на культурній ниві всіх лемківських осередків, незалежно від політичних і релігійних міркувань їх керівників.

Незважаючи на те, як хто себе називає — чи старою назвою «русин», чи новою «українець», чи просто «лемко», якщо ті люди дорожать традиціями своїх предків, вони повинні об'єднати всі свої сили для збереження і розвитку культури лемків, яка є не лише частиною, але й перлиною загальноукраїнської культури.

У 1992 р. будемо відзначати тисячолітній ювілей об'єднання Лемківщини з Київською Руссю. До великого народного свята ми повинні прийти з'єднаними.

З цієї нагоди у 1992 р. варто було б здійснити такі заходи: скликати Світовий конгрес лемків, на якому обмінятися думками про співпрацю та прийняти єдину програму;

створити необхідну базу і редакцію для видання спільного журналу «Культура лемків»;

приступити до багатотомного видання «Бібліотеки Лемківщини».

Хочеться, щоби все те добре, сказане нами, знайшло місце в серцях лемків, розсіяних по планеті, і сприяло нашому об'єднанню для спільного прямування до єдиної мети — торжества Любові, Добра і Миру.

Від колективу дослідників історії та культури лемків на Україні
Іван КРАСОВСЬКИЙ — історик, етнограф, член Спілки журналістів України

Петро КОГУТОВ — публіцист, заслужений працівник культури України

Дмитро СОЛИНКО — народний художник.

КРАСОВСЬКИЙ ІВАН — історик-етнограф, член Спілки журналістів України. Народився 22 жовтня 1927 р. в с. Дошно Сяніцького повіту на Лемківщині. Після закінчення історичного факультету Львівського державного університету ім. Ів. Франка був старшим науковим працівником Львівського історичного музею (1957—1969), потім завідувачем науковим відділом Музею народної архітектури та побуту (1969—1987).

Є автором понад 500 статей, нарисів, рецензій переважно з лемківської тематики та кількох наукових праць, монографій. Велике наукове значення має цикл його статей (всіх 1500) «З історії та культури лемків», що стане основою для «Енциклопедії Лемківщини».

Бере активну участь у міжнародних, всесоюзних і республіканських наукових сесіях та конференціях. Один з засновників Товариства «Лемківщина» у Львові та Комісії по Лемківщині при Науковому товаристві імені Т. Шевченка.

СОЛИНКО ДМИТРО — інженер-технолог, художник і громадський діяч. Народився 10 жовтня 1934 р. в с. Жидівське Ясельського повіту на Лемківщині. Після закінчення у 1956 р. Львівського лісотехнічного інституту (одночасно закінчив студії образотворчого мистецтва) працював у лісотехнічному інституті завідувачем лабораторією, потім інженером-конструктором та начальником цеху на заводі телеграфної апаратури. Від 1983 р. — директор Львівської фабрики картонажних виробів. Відомий також як здібний самодіяльний художник. Його твори (пейзажі, натюрморти, портрети) неодноразово експонувалися на колективних та персональних виставках.

Обраний заступником голови Правління Товариства «Лемківщина». Виступає у місцевій періодиці.

Зміст

Від авторів	3
Слов'янська колонізація Карпат. Білі хорвати	8
Карпати в складі Київської Русі, Галицького і Галицько-Волинського князівств	10
Захоплення північних схилів західних Карпат Польщею, південних — Угорщиною. Польсько-німецька колонізація Прикарпаття. Панщизняні відносини і волоське право	14
Визвольний збійницький рух на західному Прикарпатті. Повстання селян під керівництвом Андрія Савки	18
Лемківщина під пануванням Австрії. Еміграція. Теорія «волоської колонізації» Карпат. Етнографічна назва і межі розселення лемків	22
Національне пробудження у другій половині XIX ст. (О. Духнович, І. Сильвай, О. Павлович, В. Хилля). Українські діячі (І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Колесса) про Лемківщину	26
З життя лемків у міжвоєнному часі	30
Лемківщина після другої світової війни. Лемки в Польщі, ЧСФР, на Україні, в Югославії і на еміграції	32
Лемкам — наше дружнє слово	41
Довідка про авторів	45

Иван Дмитриевич
КРАСОВСКИЙ,
Дмитрий Иванович
СОЛЫНКО

Библиотека Лемковщины № 1

КТО МЫ, ЛЕМКИ...
Популярный очерк

Львов
Редакционно-издательский
отдел областного
управления по печати
1991

(На украинском языке)

Художник В. І. Сава
Художній редактор С. І. Періжок
Технічний редактор О. І. Павлик
Коректор В. О. Чернишова

Здано до складання 10.02.91. Підписано до друку 12.05.91. Формат 84×108/32. Папір офсетний № 1. Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 3,36. Ум. фарбовідб. 7,72. Обл.-вид. арк. 3,04. Тираж 15 000 пр. Вид. № 403. Зам. № 235-1. Ціна 5 крб. Замовне.

Редакційно-видавничий відділ
обласного управління по пресі
290008, Львів, Підвальна, 3.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»
290005, Львів, Зелена, 20.

ББК 63.5(2Ук)
К78

І. Красовський, Д. Солинко. Хто ми, лемки...— Львів:
Ред.-вид. відділ обласного управління по пресі, 1991.—
48 с.

5-7707-0154-4: 5 крб. 15000 пр.

Автори цієї розвідки, використавши цікавий історичний матеріал, аргументовано спростовують теорії окремих польських вчених щодо походження лемків, переконливо доводять, що лемки — споконвічна частина українського народу, розповідають про той шлях, яким йшли лемки з часів Київської Русі до наших днів. Сподіваємося, що ця книжка зацікавить не тільки вихідців з Лемківщини, але й широке коло читачів.

Видання випущено за кошти авторів.

К 0503020900 Без оголошення
91

ББК 63.5(2Ук)

© Красовський Іван,
Солинко Дмитро